

ЗАМОНАВИЙ ТАЪЛИМ ВА ИННОВАЦИОН ТЕХНОЛОГИЯЛАР СОҲАСИДАГИ ИЛГОР ХОРИЖИЙ ТАЖРИБАЛАР: КЕЙС-СТАДИ

A. T. Mamajonov

Tashkent State University of Economics, researcher of the "Financial Analysis and Audit" department

A. A. Hosilov

Student, Andijan Institute of Agriculture and Agrotechnologies

Аннотация: Ушбу мақолада олий таълим муассасаларида ўқитишда замонавий таълим ва инновацион технологиялар соҳасидаги илгор хорижий тажрибалар, хусусан, кейс-стади ҳақида фикр юритилган.

Калит соʻзлар: *intensiv treyning, klassik maktab, biznes maktab, bozor iqtisodiyoti, adekvat baholash, kommunikativlik, empatiya, konstruktivlik.*

Кейс-стади амалий вазиятларни таҳлил этиш ва ҳал қилиш асосида ўқитиш усули сифатида хорижий таълимда аввал-бошда ҳуқуқ соҳасида қўлланила бошлади: у илк марта Гарвард университетининг ҳуқуқ мактабида 1870 йилда қўлланилган эди. 1920 йилда Гарвард бизнес-мактаби (HBS) ўқитувчилари юристларнинг ўқитиш тажрибасига таяниб, иқтисодий амалиётдаги аниқ вазиятларни таҳлил этиш ва муҳокама қилишни таълимнинг асосий усули этиб танлашганидан кейин мазкур ўқитиш услуги кенг татбиқ этила бошлади.

Ана шу вақтдан бошлаб HBS кейсларнинг бой тўпламини йиғди ва мазкур услубни таълимнинг мустақил концепцияси даражасигача олиб чиқди. Айни шу сабабга кўра кейс-стади услубини кўпинча гарвард услуби деб аташади. Ўз моҳиятига кўра, гарвард услуби таълим оловчиларнинг амалий вазиятларни видеоматериаллар, компьютер ва дастурий таъминотдан фойдаланиб ҳал қилиш бўйича интенсив тренингидан иборатдир.

Кейс-стадининг икки классик мактаби - Гарвард (Америкада) ва Манчестер (Европада) мактаблари мавжуд. Гарвард мактаби доирасида мазкур услуб ягона тўғри ечимни излашни ўргатиш усули ҳисобланиб, иккинчи мактаб кейсда баён қилинган муаммоли вазият ечимининг кўп вариантлилигини таклиф қилади. Америка кейслари ўнлаб саҳифали матнни ва кўплаб чизмаларни ўз ичига олади. Европа кейслари ҳажми бирмунча камроқ.

Чет эллардаги бизнес-мактабларда одатий вазиятларни ўрганишга ўқув вақтининг ўртача 25 %дан 90 %гача бўлган қисми ажратилади. Масалан, Чикаго университети бизнес-мактабида ўқув вақтининг 25 % кейслар улушига, Колумбия университетида – 30 %, Уортонда эса – 40 % тўғри келади. Машғулотларни ушбу услуб бўйича ўтказишга ажратиладиган соатлар сони бўйича унинг “илк ихтирочиси” – Гарвард етакчилиқ қилади. Оддий талаба HBSда ўқиш вақтида 700 тагача кейсларни кўриб чиқади ва бунинг учун ўқув вақтининг 90 %гача қисмини сарфлайди {1}.

Бунда шундай аниқлик киритиш керак: молиявий фанларга ихтисослашган мактабларда кейслар салмоғи асосий фанлар - менежмент, маркетинг, ахборот технологиялари, ходимларни бошқариш ва шу кабилардан иборат мактаблардагига нисбатан анча камдир.

Мамлакатимиздаги таълим соҳасида кейс-стади, асосан, мутахассисларни қайта тайёрлаш ва малакасини ошириш тизимида, айниқса бошқарув соҳасида қўлланилади. Кейинги йилларда олий ўқув юртлирида ҳам ўқитувчиларнинг кейсларни ишлаб чиқиш ва амалга оширишга

қизиқиши ошаётганлиги кузатилаяпти.

Кейс-стадини иқтисодий олий ўқув юртининг таълим амалиётига кенг татбиқ этишнинг долзарблиги ва зарурлиги қуйидаги омиллар билан боғлиқ:

Биринчидан, мамлакатдаги иқтисодий таълимнинг умумий йўналиши, унинг нафақат таълим олувчиларда аниқ билимларни шакллантиришга, шу билан бирга талабаларда фикрлаш фаолияти, назарий билимларини амалда қўллашга тайёрлик ва бунга қобилликни ривожлантириш, бўлғуси мутахассисларда мустақиллик ва ташаббускорлик, бошқарув ва иқтисодиётдаги тадқиқотларнинг турли жиҳатлари билан боғлиқ кенг доирадаги масалаларни идрок этиш қобилиятини раванқ топтиришга йўналтирилганлиги билан.

«Инсоннинг қўлига балиқни тутқазсанг – у бир кун қорни тўқ юради, мабодо инсонни балиқ тутишга ўргатсанг – у бутун умри давомида очлик нималигини билмайди» - хитойлик донишмандларда шундай ҳикматли гап бор. Аудитория шароитларидаёқ бошқарувчилик ечимларини қабул қилишга доир малака ва кўникмалар эгалланмаса кейинчалик яхши бошқарувчи бўлиб чиқиш мумкин эмас. Келгусидаги касбий фаолият учун ўзининг бошқариш сиёсатини ишлаб чиқиш учун талабалар корхонада ва умуман иқтисодиётда вужудга келадиган турли хил вазиятларни таҳлил этиш малакалари ва кўникмаларини эгаллаши, таҳлил қила билиш қобилиятини ўстириши, бошқарувчига хос хусусиятларни орттириш зарур.

«Маслаҳат бериш мумкин, лекин бундай маслаҳатдан фойдаланишга ўргатиш мумкин эмаслиги» ҳақиқатдир. Ўрганиб олгач омадли иқтисодчи, молиячи ёки менежерга айланиб олишга имкон берадиган қандайдир ягона, универсал услуб ёки усул мавжуд эмас.

Талабаларнинг кейсларни ишлаб чиқиш технологияларини ўзлаштириши, кейсда тақдим қилинадиган амалий муаммоли вазиятларни таҳлил этиш, яқка тартибда ва жамоа бўлиб уларни оптимал ҳал қилиш йўллари излаш малакаларини эгаллаши, бўлғуси мутахассисда функционал ваколатлиликни шакллантириш - касбий фаолиятда ўзининг бошқариш ва ташкил қилиш технологияларини лойиҳалаштириш, касбий жараён мантиғини қуриш усуллари, шунингдек касбий вазифаларни мустақил ва мобил тарзда ҳал этиш усулларини ҳосил қилишга ёрдам беради.

Иккинчидан, бозор иқтисодиётининг ностандарт вазиятларда бир тизимли асосда ва самарали ҳаракат қилиш, оқилона ечимларни қабул қилиш қобилиятини эгаллаган мутахассисларга **муҳтожлиги** билан.

Кейсда ҳар хил ҳаётий вазиятлар баёни берилади ва уларнинг оқибатлари хусусида мушоҳада юритиш ёки қатнашчилар ҳаракатларининг самарадорлигини баҳолаш ёхуд муаммони ҳал этиш усулларини таклиф қилиш талаб этилади. Лекин ҳар қандай ҳолатда ҳам амалий ҳаракат модели устида ишлаш таълим олувчилар – бўлғуси мутахассисларда меҳнат бозори талаб қиладиган касбий жиҳатдан муҳим хусусиятларни шакллантиришнинг самарали воситаси ҳисобланади.

Учинчидан, жаҳон тажрибаси кўрсатиб турганидек, кейс-стади талабаларда ижтимоий етукликни ривожлантириш, ўқишга қизиқиш ва мотивларни ҳосил қилиш, уларни ҳақиқий профессионаллар сифатида етиштиришга кучли таъсир кўрсатади. Кейс-стадининг бўлғуси мутахассис шахсининг касбий ва ижтимоий жиҳатдан муҳим фазилатларини шакллантиришга таъсир кўрсатадиган усуллари ва воситалари, назаримизда 1-жадвалда ишонарли тарзда акс эттирилган.

1-жадвал

Мутахассис фазилатлари	Кейс-стадининг шахсий фазилатларни шакллантиришга таъсир кўрсатадиган усул ва воситалари
Мавҳум шароитларда вазиятни ҳис этиш ва адекват баҳолаш, оқилона ечимларни топиш қобилияти	Вазият субъектининг фазилатлари ва камчиликларини таққослаш ва баҳолаш, вазиятнинг ривожланиш мантиғини ажратиш олиш, муаммонинг оқилона ечимини излаш
Бир тизимли фикрлаш, мулоҳазакорлик, бозор вазиятидаги параметрлар ва ўзаро алоқаларни тушуниш	Вазият хусусида ҳар томонлама фикр юритиш, уни мақсадли таҳлил этиш, субъектларни уларнинг тузилмавий-функционал ифодасида яхлитлигича идрок этиш
Мустақиллик ва ташаббускорлик	Мавҳумлик шароитида вазиятлар таҳлили, оқилона ечимнинг ишлаб чиқилишида ўқитувчи томонидан рағбатлантириладиган ва қўллаб-қувватладиган мустақиллик ва фаоллик
Ўзгаришларга тайёрлик, қайишқоқлик	Мунтазам ўзгариш турадиган вазиятларда оптимал феъл-атворнинг ишлаб чиқилиши
Амалий йўналишлилик	Муаммоли вазиятнинг ҳал этилишида нисбатан амалий натижага эришиш учун доимий изланиш
Ахборотлар билан ишлаш маҳорати	Доимий равишда асосий ахборотни излаш ва танлаш, уни тузилмаларга ажратиш, яна қайта тузилмалаш, уни таҳлил этиш, таснифлаш, бир тақдимот шаклидан бошқача шаклга ўтказиш, ўзаро ахборот алмашиниш
Коммуникативлик, эмпатия	Муаммоли вазият ечими ва унинг мақсадга мувофиқ тарзда ҳал этилишини танлаш юзасидан ўз позициясини ҳар доим аниқ билдириш, далиллаш ва ўзининг нуқтаи назарини ҳимоя қилиш; кейс билан гуруҳ бўлиб ишлаш, мунозаралар ва ўз фикрини ўтказиш пайтида жамоанинг ошқора мулоқот ва ахборот алмашиниш, адолатли, конструктив ва тактикали танқидга ҳамда уни қабул қилишга, биргаликдаги фаолиятда ишончга ва ҳамфикрликка асосланган баҳамжиҳат ҳаракати
Муаммоли, мантиқий фикрлаш	Муаммонинг изланилиши ва ифодаланиши ҳамда унинг асосий тавсифномалари белгиланиши, уни ҳал этиш усуллари ва воситаларининг асосланиши
Конструктивлик	Муаммони ҳал этиш моделининг ишлаб чиқилиши, конструктив ечимларнинг изланиши ва ифодаланиши
Назokatлилик	Жамоанинг ўз фикрини ўтказиш, мунозаралар, гуруҳ бўлиб ишлашга асосланган доимий баҳамжиҳат ҳаракати

Ва, ниҳоят, кейс-стади интерактив услуб бўлгани сабабли талабалар томонидан унга нисбатан ижобий муносабат бўлишига эришади, улар ушбу услубни ўқув ахборотини ўзлаштириш ва ундан фойдаланиш юзасидан амалий кўникмаларни таъминлайдиган амалий қўлланма (практикум) сифатида қабул қиладилар.

Фойдаланилган адабиётлар:

1. Case Studies in Education Leadership and Innovation. 2012 by Richard Smith and David Lynch.- 11 p
2. Education in a federal system: A case-study of Belgium Caroline Varin *University of Pennsylvania*, cvarin19@gmail.com .This paper is posted at ScholarlyCommons. <http://repository.upenn.edu/curej/24>. For more information, please contact repository@pobox.upenn.edu.
3. Рейнгольд Л. В. За пределами CASE-технологий // Компьютера. 2000. №13.
4. ТДИУ доцентлари и.ф.н. Д. Файзуллаева, и.ф.н. Н. Лутфуллаева “Иктисодий фанларни ўқитишда замонавий таълим технологиялари” модули бўйича ўқув – услубий мажмуа. Тошкент. 2018 йил.
5. Мамажанов, А. Т. (2012). Фермер хўжаликларидан ишлаб чиқариш харажатлари таҳлилини ахборот манбаси масалалари. Экономика и финансы (Узбекистан), (5), 68-73.
6. Мамажонов, А. Т., Фозилжонов, И. С., Хакимов, Ш. Т., & Исамов, С. М. (2016). Методика формирования затрат и распределения прибыли в фермерском хозяйстве в Узбекистане. Высшая школа, (1), 9-11.
7. Мамажонов, А. Т., Юлдашев, Б., & Фозилжонов, И. С. (2016). ВЗАИМОСВЯЗЬ БУХГАЛТЕРСКОГО УЧЕТА И ЭКОНОМИКИ ПРЕДПРИЯТИЯ. ИННОВАЦИОННАЯ ДЕЯТЕЛЬНОСТЬ: теория и практика, (6), 17-21.
8. Юлдашев, Б. Т., Мамажонов, А. Т., Фозилжонов, И. С., & Одилов, Ш. Х. (2016). ОРГАНИЗАЦИЯ АУДИТА НЕМАТЕРИАЛЬНЫХ АКТИВОВ. Экономика, социология и право, (6), 44-46.
9. Мамажонов, А. Т., Юлдашев, Б., & Фозилжонов, И. С. (2016). ВЗАИМОСВЯЗЬ БУХГАЛТЕРСКОГО УЧЕТА И ЭКОНОМИКИ ПРЕДПРИЯТИЯ. ИННОВАЦИОННАЯ ДЕЯТЕЛЬНОСТЬ: теория и практика, (6), 17-21.
10. Мамажонов, А. Т., Юлдашев, Б. Т., Фозилжонов, И. С., & Эркинбоев, М. Р. (2016). Вопросы оценки нематериальных активов и их классификация. Экономика, социология и право, (6), 22-26.
11. Мамажонов, А. Т. (2022). ТЕОРЕТИЧЕСКИЕ ОСНОВЫ ПРОВЕДЕНИЯ МАРЖИНАЛЬНОГО АНАЛИЗА В ХОЗЯЙСТВУЮЩИХ СУБЪЕКТАХ. *Models and methods in modern science*, 1(10), 4-8.
12. Мамажонов, А. Т., & Қодиров, Ш. Қ. (2022). ЗАМОНАВИЙ ТАЪЛИМ ВА ИННОВАЦИОН ТЕХНОЛОГИЯЛАР СОҲАСИДАГИ ИЛФОР ХОРИЖИЙ ТАЖРИБАЛАР: КЕЙС-СТАДИ. *Academic research in modern science*, 1(10), 4-8.
13. Мамажонов, А. Т. (2022). ТЕОРЕТИЧЕСКИЕ ОСНОВЫ ПРОВЕДЕНИЯ МАРЖИНАЛЬНОГО АНАЛИЗА В ХОЗЯЙСТВУЮЩИХ СУБЪЕКТАХ. *Models and methods in modern science*, 1(10), 4-8.